

สิทธิ หน้าที่ และ ความรับผิดชอบ ในมุมมอง ศาสนาพุทธ

ผศ.ดร.วีระ สมบูรณ์

ภาควิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ความหมายและที่มาของคำว่า “สิทธิ” และ “หน้าที่”

คำว่า “สิทธิ” ที่ใช้อยู่ในปัจจุบันมาจากแนวความคิดทางการเมืองสมัยใหม่ ซึ่งให้นิยามของคำว่า right ที่มาจากภาษาละตินคือ jus ซึ่งเป็นที่มาของคำว่า justice ซึ่งก็คือคำว่า right นั่นเอง และคำว่า ius ก็เป็นทั้ง right และเป็นทั้ง law เป็นได้แม้กระทั่งลักษณะของคุณธรรมหรือความเข้าใจของเราทางศาสนา คือ ธรรมะ และ ความถูกต้อง ก็อยู่ในคำว่า jus เพราะฉะนั้นคำว่า right ในภาษาอังกฤษดูเหมือนว่ามี ๒ ความหมาย คือ ความหมายในแง่ของการบอกว่าอะไรถูกต้อง เวลาเราพูดว่าอะไรถูกต้องก็บอกว่า มัน right และ right ก็แปลว่า สิทธิ ได้เหมือนกัน ดูเหมือนสองสิ่งนี้ไม่ได้เกี่ยวข้องกัน แต่ก่อนหน้าความคิดทางการเมืองสมัยใหม่ สองสิ่งนี้ไม่ได้ถูกแยกออกจากกัน มันเป็นความหมายที่เกี่ยวข้องกันโดยตลอด

“ความถูกต้อง” กับ “สิทธิ” เป็นแนวคิดที่ไม่ได้ถูกแยกออกจาก

กัน แต่มาถูกแยกในการเมืองสมัยใหม่ ความคิดทางการเมืองสมัยใหม่เห็นว่า คนเรามีเสรีภาพที่จะบอกว่าอะไรถูกอะไรผิด เพราะฉะนั้นความคิดการเมืองสมัยใหม่จึงให้ความสำคัญกับคำว่า Right หรือ สิทธิ ในฐานะที่เป็นเสรีภาพของบุคคล โดยที่เสรีภาพจะรวมไปถึงเสรีภาพในร่างกายตนเอง เสรีภาพในการใช้ความคิด เสรีภาพในความเชื่อ ฯลฯ ซึ่งนี่เป็นพื้นฐานของแนวความคิดทางการเมืองสมัยใหม่ที่ทำให้เกิดคำว่า “สิทธิ” ในแบบที่เน้นเสรีภาพของบุคคลขึ้นมา

ปัญหาที่เรามักจะพบว่า “มีสิทธิ” แล้วไม่ได้พูดถึง “หน้าที่” เป็นเพราะว่า เมื่อเราหยิบความคิดการเมืองสมัยใหม่มา เราลืมไปว่า ถ้าคิดแบบการเมืองสมัยใหม่ เมื่อมีเสรีภาพแล้ว แต่ถ้าทุกคนใช้เสรีภาพของตัวเองเต็มที่เหมือนกันหมด ก็อยู่ด้วยกันไม่ได้ จะกลายเป็นว่า เสรีภาพที่เราได้ เรายังไม่ได้ด้วย เช่น “ฉันอยากได้สิ่งนี้ แล้วถ้าใครมา

ขวางทางฉัน ฉันก็จะฆ่ามัน” ถ้าทุกคนคิดอย่างนี้หมด ก็อยู่ไม่ได้ จะบอกว่ามนุษย์มีเสรีภาพตามธรรมชาติติดตัวมาแต่กำเนิด แต่ถ้าทุกคนใช้เสรีภาพโดยไม่มีอะไรมาจำกัด เสรีภาพที่เราได้มาแต่ธรรมชาติก็สูญเปล่าอยู่ดี เป็นไปไม่ได้ เพราะชีวิตเราก็จะวุ่นวายไม่มีความสุข

ดังนั้น ในความคิดทางการเมืองสมัยใหม่ สิ่งที่กำลังกลายเป็น

“หน้าที่” ก็คือ การที่เรามาสรางข้อตกลงร่วมกัน นั่นคือการบอกว่าใครทำได้แค่ไหน อะไรที่ทำแล้วเราอยู่ร่วมกันไม่ได้ นี่คือที่มาของกฎหมาย ดังนั้นเมื่อเกิดความเข้าใจเรื่องสิทธิเสรีภาพแบบนี้ สิ่งที่มาตามมาในลักษณะของหน้าที่ในความคิดทางการเมืองสมัยใหม่ ก็คือเรื่องของกฎหมาย เรื่องของการต้องปฏิบัติตามข้อตกลงหรือกติกา ถ้ามีการตกลง มีกติกาขึ้นมาแล้ว เราก็ต้องปฏิบัติตามกติกานั้น ถ้าเราไม่ปฏิบัติตามกติกานั้น เท่ากับว่าเราไปละเมิดสิทธิเสรีภาพของคนอื่น

และเราไม่อยากจะอยู่กับสังคมที่มีกติกา เพราะฉะนั้นสังคมก็อาจจะจัดการเราอย่างใดอย่างหนึ่งก็ได้ เช่น คุณอย่าออกไปเดินเล่นผ่านกลางถนน หรือมิฉะนั้นคุณต้องไปอยู่ในที่จำกัด อย่างคุณตาราง คุณจะได้ไม่ไปใช้เสรีภาพในทางที่ทำให้คนอื่นเขาเดือดร้อน เป็นต้น

จึงตามมาซึ่งความคิดทางการเมืองว่า แล้วกฎหมายนี้ใครเป็นคนตั้งขึ้นมา กฎหมายออกมาจากไหนดี ใครจะเป็นคนใช้กฎหมาย กระบวนการตัดสินใจใครถูกหรือผิด จะให้ใครตัดสินดี ทั้งหมดนี้จึง

กลายเป็นเรื่องของทั้งทฤษฎีและการปฏิบัติ และเกิดสถาบันทางการเมืองแบบสมัยใหม่ที่เรารู้จักกันในนามของระบอบประชาธิปไตย มีนิติบัญญัติ มีบริหาร มีตุลาการ ทั้งหมดนี้เพื่ออะไร ก็เพื่อทำให้เกิดกฎหมายขึ้นมา แล้วทุกคนสามารถอยู่ร่วมกันได้ โดยมีพื้นฐานว่าต้องปฏิบัติตามกฎหมาย ซึ่งในระบอบประชาธิปไตยถือว่า ต้องออกมาด้วยความเห็นชอบและยินยอมของคนในสังคมร่วมกัน ไม่ใช่ใครบัญญัติขึ้นมาก็ได้ตามอำเภอใจ

ขณะเดียวกัน เสรีประชาธิปไตยก็บอกว่า กฎหมายจำกัดเสรีภาพได้เฉพาะบางเรื่องเท่านั้น เรื่องบางเรื่องถ้าไม่เกี่ยวข้องกับการไปทำให้ใครเดือดร้อนอย่างเห็นได้ชัดก็อย่าไปบัญญัติออกมาเป็นกฎหมาย เช่น ใครจะมีความเชื่อทางศาสนาอย่างไร ใครจะเชื่อในพระเจ้าองค์ไหน หรือไม่เชื่อในพระเจ้า สิ่งเหล่านี้ไม่เกี่ยวอะไรกับการอยู่ร่วมกันในสังคมการเมือง เพราะฉะนั้นสิ่งเหล่านี้ ถ้าว่ากันตามหลักการเสรีประชาธิปไตยจริงๆ แล้ว ก็คือว่า อย่าไปบัญญัติกฎหมายในเรื่องที่ไม่จำเป็นต้องบัญญัติ ตราบใดที่คนๆ นั้นเชื่อในเทพเจ้าของเขา และเขายังไม่ได้ไปทำอะไรที่ละเมิดสิทธิคนอื่น เราไม่ควรไปยุ่งกับเขา นี่เป็นที่มาของแนวความคิด สิทธิ หน้าที่ การปฏิบัติตามกฎหมาย การเคารพสิทธิของผู้อื่น รวมถึงเสรีภาพทางความคิด เสรีภาพทางความเชื่อ และเสรีภาพอื่นๆ ที่ตามมา

สิทธิหน้าที่ และความรับผิดชอบ ในมุมมองศาสนา

ไม่เฉพาะศาสนาใดศาสนาหนึ่ง แม้ในสิ่งที่ไม่ใช่ศาสนา แต่เป็นจารีตประเพณี เป็นอารยธรรมสมัยก่อน ก็ล้วนที่จะไม่แยก "สิทธิ" และ "หน้าที่" ออกจากกัน แต่รวมกันไปว่า อะไรคือความถูกต้องที่มนุษย์ควรปฏิบัติต่อตัวเองและต่อผู้อื่น หลังจากนั้นเมื่อบัญญัติความถูกต้องนั้นมาแล้วจึงกลายมาเป็นหน้าที่ แต่ในหน้าที่ที่มีการเคารพสิทธิของคนอื่นอยู่ในตัวของมันเองอยู่แล้ว เพียงแต่ไม่ได้แยกออกมา ยกตัวอย่างเช่น ในทางพุทธศาสนา เราพูดถึงศีลห้า ศีล ก็คือ หน้าที่ที่มนุษย์ควรปฏิบัติต่อกันในการอยู่ร่วมกันเป็นพื้นฐาน คือ ถ้าไม่มีศีลห้าแล้ว ชีวิตที่อยู่ร่วมกันได้ ชีวิตที่มีความปกติสุข มีความสงบพอสมควรของตัวเอง ก็เกิดขึ้นไม่ได้เหมือนกัน อย่างศีลข้อหนึ่ง ไม่ฆ่าสัตว์ตัดชีวิต ที่เน้นมากคือ การไม่ฆ่ามนุษย์ที่อยู่ร่วมกัน ถ้าเรามองในแง่นี้ ก็คือการเคารพสิทธิเสรีภาพของชีวิตอื่น เราบอกว่า นี่คือการรับศีล เหมือนกันว่าเป็นสิ่งที่เราต้องปฏิบัติ ละเมิดไม่ได้ ผิดบาป ซึ่งไม่ใช่ข้อห้ามแบบไม่มีเหตุผล เพราะถ้าเราไม่ปฏิบัติศีลข้อหนึ่ง สิ่งก็ตามมาก็คืออยู่ร่วมกันไม่ได้ แล้วชีวิตเราก็ไม่มีความสุข เพราะเวลาเราไปฆ่า ไปทำร้ายกัน เรายิ่งเกิดขึ้น การจองเวรก็ตามมา ถ้าพูดกันในทางพุทธศาสนายังมีเรื่องของกฎแห่งกรรม เมื่อกระทำความที่หนักหนาที่ต้องมีผลกลับมา เราก็ต้องถูกคนอื่นเขา

ตามมาแก้แค้น หรือทำให้เราอยู่ร่วมกันไม่ได้ ไม่ต้องพูดถึงผลต่อสภาพจิตใจของตัวเอง หรืออย่างศีลข้อสอง การไม่ไปเอาสิ่งของที่เขาของเขาไม่ได้ให้ อันนี้ก็คือการเคารพในสิทธิของผู้อื่นที่มีต่อทรัพย์สินของเขา ศีลข้อสาม ก็คือการเคารพสิทธิในความผูกพันในครอบครัว ในความสัมพันธ์ที่เขามีต่อกัน เคารพในความหวงแหนของคนอื่น อันนี้ถ้าเรามองในข้อปฏิบัติทางศาสนา พื้นฐานที่เป็นศีล ก็คือ "การเคารพสิทธิ" นั่นเอง แต่พูดในภาษาของ "หน้าที่"

ถ้าไปไกลกว่านั้นก็เช่น เราบอกว่า ผู้ปกครอง ผู้ที่เป็นราชา ต้องปฏิบัติอย่างไร หนึ่งในสองสามสี่ห้าคือ ทศพิธราชธรรม มี ๑๐ ข้อ หน้าที่ของผู้ปกครองหรือหน้าที่ของพระราชานั้น จริงๆ แล้วก็คือ การแปลงสิ่งที่ เป็น "สิทธิเสรีภาพ" ให้เข้าไปเป็น "ข้อปฏิบัติเชิงหน้าที่" ของพระราชาราช เช่น พระราชาจะต้องไม่ใช้ความโกรธ หรืออารมณ์ชั่ววูบในการตัดสินสิ่งต่างๆ ซึ่งก็คือการไม่ให้เกิดความลำเอียง ทำอย่างไรให้พระมหากษัตริย์มีความเป็นกลาง เพราะเป็นคุณสมบัติที่สำคัญและเท่ากับว่าไม่ได้ตัดสินด้วยอารมณ์โกรธหรือด้วยความคิดรุนแรงภายในใจ ก็เท่ากับเคารพในสิทธิของผู้อื่น ซึ่งจะทำให้เกิดการตัดสินที่ยุติธรรมได้

หรือเมื่อเราบอกว่า หน้าที่ของพ่อแม่ที่มีต่อลูก หน้าที่ของ

ภาพ : bpo blogger.com

ผู้ใหญ่ที่มีต่อเด็ก จริงๆ แล้วก็คือการเคารพในสิทธิของเด็กนั่นเอง ว่าเด็กจะต้องได้รับการปฏิบัติแบบนี้ เด็กต้องได้รับการสนับสนุนแบบนี้ เช่น หน้าที่ของพ่อแม่ในทางพุทธศาสนาบอกไว้ว่า ต้องส่งเสริมในศิลปวิทยา คือ ต้องให้เขามีการศึกษา เมื่อถึงวัยสมควรก็สนับสนุนให้เขามีคู่ครองพร้อมกับให้กำลังทรัพย์สินตามสมควรเพื่อไปตั้งตัว ซึ่งเป็นหน้าที่ของผู้ใหญ่ และนี่ก็คือสิทธิของลูก ตั้งแต่เด็กจนบรรลุนิติภาวะพร้อมออกไปดำรงชีวิตครองเรือนของตนเอง ขณะเดียวกันก็มีหน้าที่ของผู้เป็นบุตร ผู้บุญ ลูกหลานที่ต้องให้ความเคารพเลื่อมใสดูท่านเมื่อแก่ชราอย่าทอดทิ้งท่าน นี่คือการสิทธิของผู้สูงอายุมาเป็นหน้าที่ของคนรุ่นหลัง นี่เป็นระบบในสมัยโบราณ เราจะเห็นว่าระบบนี้ทำงานอยู่ภายใต้ความเชื่อว่ามี ความถูกต้องที่เรายึดถือร่วมกัน และในความถูกต้องก็มีทั้งสิทธิและหน้าที่รวมอยู่ในนั้นแล้ว โดยไม่ต้องแยกออกมาอย่างความคิดทางการเมืองสมัยใหม่

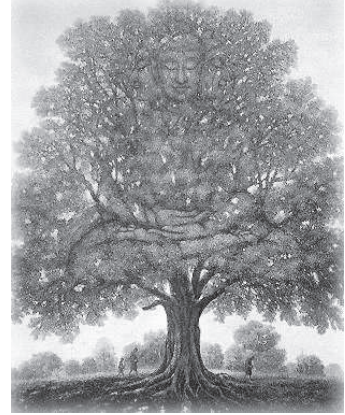
การไม่ทำหน้าที่ก็เปรียบเหมือน “เนืองอก”

ถ้ามองแบบท่านพุทธทาส ทุกอย่างจะดำเนินไปอย่างถูกต้อง ได้ก็ต้องมีระเบียบและมีความถูกต้อง คำว่า “ระเบียบ” ไม่ใช่มีการตราออกมาเป็นกฎเกณฑ์อย่างเดียว ระบบสุริยจักรวาลก็มีระเบียบของมัน ดวามพเคราะห์ทั้งหลาย ดวงจันทร์ รอบๆ ดวามพเคราะห์ที่อยู่ภายใต้ ระบบที่เป็นปกติ ระบบสุริยจักรวาล ก็ทำงานต่อไปได้ เป็นไปตาม ธรรมชาติ ทุกสิ่งทุกอย่างก็มี “ธรรมชาติ” หรือ “ธรรมชาติ” ของสิ่งนั้นๆ อยู่ และการดำเนินไปอย่างเป็นระเบียบ ตามปกติก็เป็นสิ่งที่สอดคล้องกับ ธรรมชาติ หรือธรรมชาติ ที่นี้ถ้ามีอะไร

ภาพ : langstore.us

ไม่ได้เป็นไปตามระเบียบนั้นก็จะก่อให้เกิดปัญหาขึ้น ในแง่ของสังคม มนุษย์เองก็มีธรรมชาติอยู่ในระบอบ ของทุกสิ่งทุกอย่าง เพราะในเมื่อ มนุษย์อยู่ในจักรวาล อยู่ในสรรพสิ่ง อยู่กับสัตว์ พืช สิ่งแวดล้อม และอยู่ กับเพื่อนมนุษย์ด้วยกันเอง ก็ต้องมี ความเป็นอยู่ที่เป็นปกติร่วมกันได้ ซึ่งต้องมีระเบียบ มีหน้าที่ที่ต้อง ปฏิบัติต่อกัน แล้วหน้าที่ที่ต้อง ปฏิบัติต่อกันก็คือธรรมชาติของมนุษย์ ในฐานะที่อยู่ร่วมกัน เพราะฉะนั้น ถ้าเกิดการไม่ปฏิบัติตามหน้าที่ที่ เท้ากับว่ากำลังเกิดการกระทำที่ ทำให้ความเป็นปกติลดทอนลงไป หรือถึงจุดที่พังพินาศลงไป การ ปฏิบัติที่ออกนอกหน้าที่ก็คล้ายๆ กับเนืองอก เพราะเนืองอกก็คือ เซลล์ซึ่งค่อยๆ เกิดขึ้นและขยายตัว ออกไป แต่เซลล์นี้ไม่ได้เข้าไปอยู่ ร่วมกับระบบการทำงานภายใน ร่างกายที่ทุกอย่างทำหน้าที่ของมันเอง ซึ่งภาษาอังกฤษเรียกว่า Func- tion แต่พวกเนืองอกเกิดขึ้นแล้ว ไม่ไปทำหน้าที่อะไรกับใครทั้งสิ้น

ภาพ : www.industry.go.th

โตของมันแล้วไปขวางทางเขา ไป ทำลายเซลล์ที่ทำหน้าที่ ไปอุดตัน ทางการเดินทางของเลือด ไปทำลาย เม็ดเลือดขาว นี่แหละ ถ้าเปรียบ เทียบการไม่ปฏิบัติตามหน้าที่ก็ เหมือนเนืองอก เพราะเนืองอกมัน ลามไปเรื่อยๆ ทำให้ระบบในร่างกาย พัง สังคมมนุษย์ก็เหมือนกัน ถ้าเร ายู่ภายใต้ระเบียบบางอย่าง ภายใต้ หน้าที่บางอย่าง แล้วไม่มีการปฏิบัติ บุคคลที่ดี การกระทำที่ดี ที่ไม่ไป ตามหน้าที่นั้น ก็มีลักษณะคล้าย กับเนืองอกที่เกิดขึ้น แล้วถ้ามัน ขยายตัวมากขึ้นๆ ไปเรื่อยๆ มันก็ ทำลายความเป็นปกติของสังคมนั้น

ปัญหาสังคมไทยกับเรื่องสิทธิและหน้าที่

ถ้าเราคิดแบบสมัยก่อนเราก็ จะเจอปัญหาบางอย่างที่สมัยใหม่ ก่อให้เกิดขึ้น ขณะเดียวกันถ้าเร าคิดแบบสมัยใหม่เราก็อาจมีปัญห ากับความคิดแบบเก่าๆ ปัญหาเรื่อง สิทธิหน้าที่ในสังคมไทยก็คือ มี ลักษณะว่า ของเก่าก็ทิ้งไป หรือ

ค่อยๆ เสื่อมไป แต่ของสมัยใหม่ก็ ไม่ได้ขึ้นมาแทน แต่ก่อนพอเราพูด ถึงหน้าที่ของคนในครอบครัว ยังมี ลักษณะชัดเจนและเข้มแข็ง เช่น การให้การศึกษารายในครอบครัว ภายใต้อุปการของพ่อแม่ ในสมัยก่อน ปัญหาไม่มีเพราะคนไม่ได้เคลื่อนย้าย

อาชีพอะไรก็ตามกันอยู่ตรงนั้น เกิด มาในครอบครัวทำนาก็เรียนรู้การ ทำนากับพ่อแม่ เกิดมาในครอบครัว เป็นช่างปั้นก็เรียนรู้เกี่ยวกับการปั้น ช่างปั้นก็อยู่กันเป็นชุมชน เช่น ชุมชนบ้านบาตร ชุมชนบ้านช่างหล่อ แต่ละที่ประกอบอาชีพของเขาไป

ภาพ : regieringen.no

ภาพ : chysaiscreation.ca

คนที่เกิดมาก็เรียนรู้ ได้รับการศึกษาตามนั้นไป หรือถ้าได้รับการศึกษาเป็นวิชาที่เข้าวัดเรียนกับพระ ขณะเดียวกันพระก็เกี่ยวข้องกับชุมชนนั้น รู้จักมักคุ้นกับพ่อแม่หรือชุมชนที่ลูกหลานไปเรียน เพราะฉะนั้นจึงดำเนินไปในลักษณะเดิม แต่ปัจจุบันไม่ได้เป็นอย่างนั้นอีกแล้ว เวลานี้พ่อแม่ก็ไม่ได้อยู่บ้าน พ่อแม่หลายคนก็ออกจากบ้านเกิดของตัวเองและต้องไปทำงานที่อื่น ต้องทิ้งลูกไว้ที่หมู่บ้านที่ตัวเองเคยอยู่ สภาพของสังคมแบบเก่าไม่มีอยู่ เพราะฉะนั้นการปฏิบัติหน้าที่ตาม

แบบเก่าก็ทำไม่ได้ แต่ขณะเดียวกันสังคมไทยเวลานี้เป็นสังคมสมัยใหม่ ขึ้นมามาก เราไม่มีอะไรที่จะมารองรับสิ่งต่างๆ เหล่านี้ เพราะในสังคมสมัยใหม่ สิ่งที่มารองรับก็คือระบบรัฐ ทั้งรัฐที่เป็นรัฐระดับใหญ่ของประเทศ หรือรัฐที่เป็นการปกครองท้องถิ่น ย่อยๆ สามารถสร้างสถาบันเพื่อทำให้สิทธิและหน้าที่เกิดขึ้นได้ เช่น มีระบบการศึกษาที่ให้คนเข้าถึงได้ และมีคุณภาพไม่ต่างกันจนเกินไป มีระบบประกันสุขภาพ ระบบประกันสังคม สิ่งเหล่านี้มีพัฒนาการขึ้นมาบ้าง แต่ถ้าเราไม่สามารถ

สร้างสิ่งเหล่านี้ขึ้นมาแทนได้ ตัวสิทธิและหน้าที่ก็ทำงานไม่ได้ คือเราต้องเข้าใจว่า สิทธิและหน้าที่ไม่ใช่เพียงแค่ว่า เราเชื่อหรือไม่เชื่อ เราอยากปฏิบัติหรือไม่อยากปฏิบัติ แต่ขณะเดียวกัน สิทธิและหน้าที่จะปฏิบัติได้และเป็นจริงได้ก็ต้องมีเงื่อนไขทางสังคมที่สร้างและสนับสนุนให้ผู้คนสามารถปฏิบัติได้ด้วย

ภาพ : langstore.us

หน้าที่ สำคัญ และระบบรับผิดชอบ

มี ๓ คำที่เกี่ยวข้องกัน ๑. หน้าที่ ๒. ความรับผิดชอบ ๓. ระบบรับผิดชอบ (Accountability)

หน้าที่ คือ การบอกว่าเราพึงกระทำอะไรและไม่พึงกระทำอะไรในสถานะใดสถานะหนึ่ง แต่คนเราไม่ได้มีสถานะเดียว ยิ่งในสังคมสมัยใหม่ คนมีหลายสถานะภาพ คนๆ หนึ่งอาจเป็นทั้งพ่อที่บ้าน เป็นเจ้านายหรือลูกน้องในที่ทำงาน ในกลุ่มเพื่อนก็เป็นประธานชมรม ในการรวมกลุ่มของมนุษย์ก็มีหน้าที่ในระบบความสัมพันธ์นั้นว่า อะไรควรทำอะไรไม่ควรทำ นี่คือนาหน้าที่ จากหน้าที่มาสู่ความรับผิดชอบ ความรับผิดชอบ ก็คือ การที่เรายอมรับ คำว่า “ยอมรับ” อาจอ่อนไปด้วยซ้ำ ควรใช้คำว่า “สำนึก” ว่าเรามีหน้าที่อย่างไร แล้วพยายามปฏิบัติตามสิ่งที่นั่นหน้าที่นั้นอย่างดีที่สุดตามเงื่อนไขต่างๆ ที่เราทำได้ เพราะบางทีไม่ได้ขึ้นอยู่กับตัวเราอย่างเดียวแต่ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขทางสังคมและเงื่อนไขอื่นๆ ที่อาจทำให้การปฏิบัติหน้าที่ไม่สมบูรณ์หรือไม่ชัดเจนได้ แต่ตัวความรับผิดชอบก็คือการที่เราตระหนักถึงความสำคัญในหน้าที่ และพยายามทำให้ถูกต้องตามที่กำหนดไว้ในสถานะนั้นๆ

มีอีกอันหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับความรับผิดชอบแต่มีความแตกต่างค่อนข้างชัดเจน อยู่ด้วยกันแต่ว่าประกอบไปด้วยกัน ภาษาอังกฤษเรียกว่า Accountability คำว่า Responsibility คือเรามีความสำนึกและดูว่าเราปฏิบัติ

ตามหน้าที่ได้ถูกต้องหรือไม่ ด้วยตัวเราเอง แต่ Accountability คือการที่คนอื่นบอกเรา หรือตรวจสอบเรา บอกว่าเราเป็นผู้ทำผิด หรือบอกว่าความถูกต้องที่เกิดขึ้นนั้น ใครเป็นผู้กระทำ นี่คือ Accountability ซึ่งขอแปลว่า ระบบรับผิดชอบ Responsibility เป็นความรับผิดชอบต่อตัวบุคคล แต่ Accountability คือระบบรับผิดชอบต่อ มีการมาตรวจสอบ เมื่อมีเรื่องขึ้นมา ก็บอกได้ว่าเป็นความผิดหรือถูกต้อง และใครเป็นผู้ทำผิดหรือถูก แล้วใครต้องรับผิดชอบ นี่คือระบบรับผิดชอบต่อ ซึ่งเป็นสิ่งที่ในสังคมต้องมี จะไปอิงอยู่แค่ Responsibility ไม่ได้ เนื่องจากถ้ามีคนไม่ปฏิบัติตามหน้าที่ ไม่รับผิดชอบต่อ ก็ต้องมีระบบมาบอกได้ว่า เกิดขึ้นเพราะอะไร ใครเป็นคนทำไม่ถูกต้องและต้องแก้ไข

เพราะฉะนั้นจะเห็นได้ว่า “หน้าที่” เป็นตัวที่ใหญ่สุด เป็นแกนกลาง แต่ “ความรับผิดชอบต่อ” เป็นด้านที่เกี่ยวข้องกับการตระหนักรู้และสำนึกของบุคคล ส่วน Accountability หรือ “ระบบรับผิดชอบต่อ” ก็เป็นเรื่องของการสร้างเงื่อนไขสร้างระบบมาทำให้เกิดการปฏิบัติตามหน้าที่ แล้วถ้าไม่ปฏิบัติตามหน้าที่ที่ต้องไปแก้ไขและจัดการกับการกระทำผิดนั้น จึงจะทำให้ทั้งหมดนั้นเดินไปได้ ในเมืองไทยพูดถึงความรับผิดชอบต่อ แต่พยายามปฏิเสธ Accountability ปัญหาทั้งหลายในสังคมไทย รัฐควรเข้าไปแก้ไขได้ แต่ไม่ได้ทำซ้ำร้ายไปเพิ่มเติมให้เกิดปัญหาขึ้นอีก ขณะเดียวกันก็ไม่มีระบบที่จะไปจัดการได้ คือ ยังมีสิ่งที่ทำงานอยู่ แต่ว่าสิ่งที่ไม่ทำงาน สิ่งที่เป็นเบื้องอกมันขยายตัวเร็วมาก

ภาพ : www.cbk.com

สร้างความหมายว่าเรามีชีวิตอยู่เพื่ออะไร คือหน้าที่สำคัญของมนุษย์

เรามีหน้าที่ต่อตัวเอง คือสร้างความหมายให้กับชีวิตของเราว่าชีวิตของเรามีความหมายอย่างไร เพราะฉะนั้นประเด็นทางศาสนาทั้งหมด ก็คือประเด็นที่เราถามตัวเราเองว่า เราจะให้ความหมายกับการมีชีวิตอยู่ของเราแบบไหน ไม่ว่าจะเรียกว่าศาสนาหรือไม่ใช่ศาสนาก็ตาม แต่คำถามแบบนี้และคำตอบคำถามนี้คือสิ่งที่เรียกว่าศาสนา และเมื่อเราให้ความหมายว่าเรา

ดำรงชีวิตอยู่เพื่ออะไรแล้ว มันจะตามมาด้วยสิ่งที่เราจะกระทำและไม่กระทำ และเราก็จะยึดสิ่งนั้นไว้ว่าคือความหมายในชีวิตสำหรับเรา ทุกวันนี้เราอยู่ในสังคมที่เราเรียนรู้สิ่งต่างๆ มากมาย รู้ความคิดความเชื่อทางศาสนาแบบต่างๆ เพราะฉะนั้นทุกๆ คนก็มีหน้าที่ต่อตัวเองที่จะต้องเอาสิ่งนี้มาทำให้เกิดขึ้นและสร้างความหมายต่อตัวของเราเอง ถ้าเราเริ่มต้นจากตรงนี้และมีความ

เข้าใจ เราก็จะเริ่มเห็นว่าอะไรมีความสำคัญสำหรับเรา อะไรไม่มีความสำคัญ เราจะปฏิบัติต่อคนทั้งหลายอย่างไร เรามีชีวิตทำหน้าที่ต่างๆ อย่างไร รวมทั้งบุคคลแบบไหนกลุ่มคนกลุ่มไหนที่เราต้องการจะเกี่ยวข้องกับหรือที่เราไม่อยากจะยุ่งและสังคมแบบไหนที่เราคิดว่าเป็นสังคมที่ดี ก็จะตามกันมาเอง นี่ก็คือสิ่งที่เป็หน้าทีที่สำคัญ

ธัญลักษณ์ นวลักษณ์ภวี :
เรียบเรียงจากการสัมภาษณ์ (๙ พฤษภาคม ๒๕๕๑)

ดร.วิระ สมบูรณ์ นักคิด-นักวิชาการที่มีมุมมองลึกซึ้งทางด้านสังคม นอกจากงานประจำที่คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยแล้ว เขามีผลงานออกสู่สาธารณะอย่างสม่ำเสมอ ผ่านเวทีอภิปราย งานวิจัย และข้อเขียนด้านต่างๆ ที่ครอบคลุมเนื้อหาทางด้านรัฐธรรมนูญ, ประชาธิปไตย จนถึงพุทธศาสนา ไม่เพียงหนังสือ ‘รัฐธรรมนูญในอดีต’, ‘ความรู้ไร้พรมแดน’ ฯลฯ หรือแม้กระทั่งปรัชญาวิทยาศาสตร์ อย่าง ‘วิทยาศาสตร์ในสังคมเสรี’ ที่แปลจากข้อเขียนของ พอล ฟายเออร์ธาเบน เท่านั้น หาก ดร.วิระยังเจียดเวลาจากงานประจำ เขียนคอลัมน์ ‘อริยวิถี’ ในนิตยสาร มติชนสุดสัปดาห์ ที่กระตุ้นความรู้สึกนึกคิดในด้านบวกอย่างน่าติดตามอีกด้วย (อ้างอิงจาก coffee with open www.onopen.com)